

Művelődéspolitikánk és a filmművészet

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága múlt hónapban tette közzé művelődési politikájának irányelveit. Ez a nagyjelentőségű dokumentum iránytű és vezérfonal a szocialista kultúrforradalom minden területén, a művészeti, ideológiai, tudományos munka minden ágazatában. A film dolgozóira — rendezőkre, filmírókra, dramaturgokra és kritikusokra — is az a feladat hárul, hogy éljenek a párt nyújtotta segítséggel, alkalmazzák és konkretizálják az irányelveket a film területére és ennek alapján részletesen dolgozzák ki a tennivalókat és kezadjenek hozzá azok megvalósításához.

A magyar filmgyártás — amely ebben az esztendőben ünneplő államosításának tizedik évfordulóját — jelentős előrehaladást tett a szocialista filmművészet megteremtéséhez vezető úton, több, nemzetközi viszonylatban is elismerést aratott, értékes alkotással ajándékozta meg népünket, kultúránkat. Lapunk megelőző számai már megkezdték a tíz esztendő tanulságainak részletes felmérését, értékeinek számbavetését, s ezt a munkát a jövőben is folytatni szándékozunk. Így hát e helyt mindenek előtt feladatainkról kívánunk szólni. Továbbá azokról a problémákról és nehézségekről, amelyek a további fejlődést nehezítik, s nem egyszer filmművészetünk hullámvölgyeit és vargabetűit okozzák.

Az irányelvek — felmérve a magyar kultúra felszabadulás előtti helyzetét — megállapítják, hogy azt a klerikalizmus, a fasiszta nézetek uralma, a kispolgári giccs, a ponyva, a szórakoztatóipar tobzódása jellemezte. Ez a jellemzés teljesen helytálló a Horthy-korszak filmgyártására vonatkozóan is, tetézve azzal, hogy a film területén az időben a demokratikus hagyományok, a haladó próbálkozások sokkal gyérebben jelentkeztek, mint a többi művészetben, hogy a munkásosztálynak és pártjának harcai kevésbé éreztették hatásukat. A felszabadulás, majd az államosítás új korszakot nyitott a magyar film történetében. Önhitség nélkül megállapíthatjuk, hogy a magyar filmművészet jelentős tényezője lett a nemzetközi filméletnek és mindenek előtt a szocialista országok kulturális életének. A Talpalatnyi föld, Ludas Matyi, Különös házasság, Dérnyé, Semmelweis, Erkel, Eletjel, Liliomfi, Budapesti tavasz, Különös ismertetőjel, Gázolás, Egy pilkó világos, Körhinta, Szakadék, Bakaruhában, Éjjélkor olyan alkotások, amelyek a magyar film életerejéről, mestere elhivatottságáról tanúskodnak, és világosan mutatják milyen felszabadító hatást gyakorolt rájuk korunk nagy eszméinek megismerése.

Am ezek a sikerek azt a téves nézetet gyökerezették be filmművészeti köztudatunkba, hogy a Horthy-korszak káros öröksége teljesen a múlté, hogy a megújhódott magyar filmgyártás végérvényesen levetkőzte a burzsoá filmipar rossz hagyományait. A híg, tartalmatlan, burzsoá kultúra vírusai azonban — mint az utóbbi évek nem egy filmje mutatja —, ha olykor észrevétlenül is, tovább éltek és csak az alkalmas pillanatot várták az aktivizálódásra. Nyilvánvalóan filmideológiai munkásságunk is hibás abban, hogy túlságosan sommásan intézte el a Horthy-korszak örökségét. Megelégedett a valóban silány és hazug filmek tartalmi elvetésével, de nem mutatott eléggé rá arra, hogy ennek a filmiparnak »művészi« eszközai is — szülégszerűen — mennyire silányak és alacsonyrendűek voltak. S bár igaz, hogy az új — magasabbrendű — tartalom, új, — magasabbrendű — formát, új kifejező eszközöket teremt, ezt a folyamatot sem szabad teljesen átengedni a spontán útkeresésnek. Ezzel ugyanis akaratlanul azt a kártékony tévhitet támasztjuk alá, hogy ha egy film-alkotás nem hirdeti klerikális, fasiszta, nacionalista stb. eszméket, akkor már automatikusan mentes a burzsoá kultúra hatásától és megfelel népünk és a szocializmus igényének.

A filmművészet természetéből kifolyólag a politikai ellenőrzés talán haté-

konyabban érvényesül itt, mint a tömegesebben és egyénibben alkotó művészi ágakban. Éppen ezért kell erőteljes figyelmet szentelni azokra az esztétikai hátsó kapukra, amelyekken keresztül — olykor szocialista áruhában — a tömegigény zászlaját lobogtatva visszalopakodik a régi filmpar szelme: a giccs, a ponyva. Filmgyártásunknak — mint a legtömegesebb művészetnek, különösen meg kell szívlelni az irányelvek ama megállapítását: »Szocialista kultúránk kibontakozását akadályozza, hatékonyágát csökkenti, hogy elég jelentős rétegek ízlése — és ezzel együtt kulturális igénye — még ma is a Horthy-rendszerből örökölt, kispolgári álkultúra színvonalán mozog... Művészeti intézményeink — a „dolgozók igényei kielégítésének”, „a kultúra demokratizálásának” jelszavai mögé húzódva — sokszor engedték és engednek a kispolgári ízlés, az igénytelenség nyomásának, szem elől tévesztve a kulturális nevelés, a kulturális színvonal emelésének alapvető feladatait. Gyakran gazdasági, gazdaságossági szempontokkal igazolják ezt a politikájukat és részben indokoltan, mert egyes, a kulturális területet érintő gazdasági intézkedések valóban keresztezik a szocialista művelődéspolitikai helyes útjait.«

Sajnos, a filmművészet területén sem ismeretlenek az ilyenfajta művészetpolitikánkat keresztező érvelések és bizonyítvány megmagyarázások, amelyek kedvezőtlenül befolyásolják filmjeink eszmei-művészi színvonaláért folytatott harcunkat. Márpedig műalkotások megítélésénél csak ez az egy mércénk lehet. A legjobb szovjet és nyugati filmek — nem beszélve a magyar filmgyártás jelentős alkotásairól — egyaránt arról tanúskodnak, hogy a legtöbbször mesterkéltt és alaptalan is, az az ellentét, amelyet a művészi igényesség és a gazdaságosság között állítanak fel; hogy a színvonal és tömegigény igenis egy nevezőre hozható, mert — bár a tömegekben szívós gyökerei vannak a giccsnek és a ponyvának — eleven fogékonyság él bennük az igazi művészet iránt is, és csak rajtunk múlik, hogy melyik igény szorítja ki a másikat. Ugyan, mi valószínűsíti például azt a feltételezést, hogy az igényes francia közönségnek kedvesebb Rigó Jancsi története az olyannyira népszerű Liszt, vagy a kevésbé ismert, de éppen ezért ismertetésre szoruló Munkácsy, vagy a nagy tiszteletnek örvendő Rákóczi, a Párizs Bakonyát járó Ady, a francia történelmi alakká nőtt Frankel stb. legalább ilyen romantikus történeténél? Az olcsó könyvtár klasszikusainak és remekíróinak átütő sikere ékes bizonyítéka annak, hogy a tömegek nem ragaszkodnak a ponyvához, ha értékes és színvonalas művészetet kaphatnak helyette.

Filmgyártásunkban azonban mintha két vonal, két tendencia lenne — békésen egymás mellett. Egyes filmrendezőink művészetének sajátos Jánus-arca, hogy — tisztelet a kivételnek — szívesen áldoznak a realista, legjobb eredményeiben szocialista-realista művészet oltárán, de ugyanakkor hajlandók kiruccanni a giccspar területére is. Félreértés elkerülése végett nem azokról a filmekről beszélünk, amelyekben a rendezői erőfeszítést félig koronázta siker, hiszen a művészet útja göröngyös, buktatókkal teli út. Csak remekművet a legnagyobb zsenik sem alkotnak. Ady is írt gyöngébb verseket — de arról nincs tudomásunk (és nem egy rendezőnk valami ilyesféléet csinál), hogy közben Zerkovitz-slágerék szövegfrójának csapott volna fel.

A párt művelődési politikájának irányelvei kötelességünkkel teszik, hogy harcba induljunk filmjeink eszmei tisztaságáért, a művészi kifejező eszközök gazdagodásáért a burzsoá vezetek és irányzatok leküzdéséért. Ehhez elkerülhetetlenül szükséges, hogy véget vessünk a film minden területén az igénytelenségnek, annak a sajátos kettős-könyvelésnek, amely ma is disztigválja a filmművészet és szórakoztatóipar között és amely abban nyilvánul meg, hogy rendezőink olykor tehetségükhöz méltatlan feladatokra vállalkoznak és olyan alacsonyra teszik az eszmei és művészi színvonal mércéjét, mintha nem is lennének azonosak önmagukkal. A magyar filmművészet útja a szocialista ihletésű realista irányzatok, kísérletezések versenyén keresztül vezet a végcélhoz: a szocialista-realista filmművészet megteremtéséhez.